

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

M-4

LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS

1971
metai



VILNIUS



1971

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF THE HISTORY
OF LITHUANIA

1971

VILNIUS

1971

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1971

VILNIUS

1971

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
АКАДЕМИИ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ

Год
1971



ВИЛЬНИУС



1971

9(TL)
Li 237

Redakcinė kolegija

Jurginis Juozas, Merkys Vytautas, Milius Vacys,
Strazdūnaitė Rita (*sekretorė*), Šadžius Henrikas (*vyr.
redaktoriaus pavaduotojas*), Tautavičius Adolfas,
Tyla Antanas, Vaitkevičius Bronius (*vyr. redakto-
rius*), Žepkaitė Regina

Vilnius, Kosciūškos 30
Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas

Вильнюс, ул. Костюшки 30
Институт истории Академии наук Литовской ССР

F. ENGELSO 150 GIMIMO METINĖMS PAŽYMĖTI

1970.XI.26 d. Lietuvos TSR MA Konferencijų salėje įvyko mokslinė konferencija, skirta Karlo Markso didžiojo bendražygio Fridricho Engelso 150 gimimo metinėms paminėti. Konferenciją surengė Partijos istorijos institutas (toliau — PII) prie Lietuvos KP CK ir Lietuvos TSR MA Istorijos institutas.

Konferenciją įžanginiu žodžiu atidarė PII direktorius *R. Šarmaltis*.

Konferencijos dalyviai išklausė 6 mokslinius pranešimus.

4 pranešimai (*K. Surblis* (PII) — „F. Engelso vaidmuo, sukuriant ir išvystant mokslinio komunizmo teoriją“, *V. Purono* ir *A. Buračo* (MA Ekonomikos in-tas) — „Ekonominės teorijos klausimai F. Engelso veikaluose“, *V. Černeckio* (MA Istorijos in-tas) — „Etikos problemos F. Engelso veikaluose“, *J. Lazausko* (LKP CK) — „Valios laisvės problema F. Engelso veikaluose“) buvo skirti F. Engelso teorinei veiklai nagrinėti. Juose buvo siekiama išryškinti F. Engelso indėlį į mokslinio socializmo teorijos parengimą, formavimą ir tolesnį kūrybišką išvystymą.

2 pranešimai (*E. Mertinienės* (PII) — „F. Engelso raštų leidimas lietuvių kalba iki 1940 metų“ ir *J. Lebedžio* (PII) — „F. Engelso raštų vertimai į lietuvių kalbą“) gvildeno F. Engelso raštų vertimų ir leidimo lietuvių kalba klausimus.

Istorijos in-to direktorius *B. Vaitkevičius*, teigiamai įvertinęs mokslinės konferencijos darbą, išreiškė pageidavimą, kad toliau būtų tyrinėjamas marksizmo-leninizmo klasikų kūrybinių vertimų į lietuvių kalbą patyrimas (šioje srityje jau atliktas didelis darbas, praturtinęs lietuviškąją terminiją). Pribrendo reikalas išleisti K. Markso ir F. Engelso raštų lietuvių kalba bibliografiją. Mokslinės konferencijos dalyvių pritarimo susilaukė pasiūlymas konferencijos medžiagos pagrindu parengti ir išleisti atskirą leidinį.

Vb

Moksliniai ryšiai

1970.III.11—18 d. Lvove įvykusioje visasąjunginėje ataskaitinėje archeologų ir etnografų konferencijoje pranešimą „1969 m. Šventosios 2 stovyklos tyrinėjimai“ perskaitė Istorijos in-to v. m. b. ist. m. k. R. Rimantienė ir „Kašūčių kapinyno, Kretingos raj., tyrinėjimai“ — j. m. b. E. Radzvilovaitė.



1970.III.16—18 d. Leningrade įvykusiame TSRS ir Vokietijos DR istorikų komisijos mokslinėje sesijoje, skirtoje V. Lenino 100 gimimo metinėms pažymėti, pranešimą „Revoliucinės literatūros gabenimas į Rusiją per Vokietijos sieną ir Lietuvą“ skaitė ist. m. dr. prof. J. Jurginis.



1970.V.12 d. MA Istorijos in-te moksliniams bendradarbiams — feodalizmo istorijos specialistams pranešimą apie naujausius archeografinio darbo metodus ir TSRS istorijos in-to rengiamas dokumentų publikacijas perskaitė ist. m. k. A. Tartakovskis (TSRS MA TSRS istorijos in-tas). Pasitarime buvo išreikštas pageidavimas parengti Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje dokumentuose vartotų teisiniųjų terminų ir sąvokų aiškinamąjį žodyną. Buvo taip pat pasikeista nuomonėmis apie tolesnio Lietuvos Metrikos skelbimo reikalus.



1970.V.21 d. MA Istorijos in-to moksliniai bendradarbiai — socializmo istorijos tyrinėtojai susitiko su TSRS MA TSRS istorijos in-to v. m. b. ist. m. k. V. Danilovu, kuris pasidalijo mintimis apie agrarinių santykių istorijos tyrinėjimus ir pabrėžė, kad pastaruju metu daugiau dėmesio skiriama tarybinės valstietijos istorijos nagrinėjimui.

✱

1970.VII.1—3 d. Tartu un-te įvykusioje VIII Pabaltijo konferencijoje mokslo istorijos klausimais A. Tyla perskaitė pranešimą „Lietuvių studentija Tartu mieste 1802—1918 metais“.

✱

1970 m. rugsėjo mėn. Tarybų Sąjungoje mokslo reikalais lankėsi Kalifornijos un-to (JAV) prof. M. Gimbutienė. Ji dėsto Europos archeologijos kursą, rengia Europos archeologijos vadovėlių aukštosioms mokykloms, renka medžiagą knygai apie Europos neolito meną ir baltų mitologiją. Tarybų Sąjungoje M. Gimbutienė lankėsi nebe pirmą kartą. Šio atsilankymo metu ji domėjosi naujausiais Narvos—Nemuno kultūros tyrinėjimo duomenimis ir lietuvių mitologijos atspindžiais tautosakoje bei liaudies papročiuose. MA Istorijos in-to Archeologijos sektoriuje bei Lietuvos TSR Istorijos-etnografijos muziejuje ji susipažino su Sventosios akmens amžiaus stovyklų pastarųjų metų kasinėjimų medžiaga, o Istorijos in-to Etnografijos sektoriuje — su papročių aprašų kartoteka. Panašios medžiagos, susijusios su lietuvių mitologija — velnių, laumių, kaukų ir pan. įvaizdžiais, — M. Gimbutienė rado ir MA Lietuvių kalbos ir literatūros in-to Tautosakos sektoriuje. Be to, ieškodama medžiagos Narvos—Nemuno kultūrai apibūdinti, M. Gimbutienė lankėsi TSRS MA Archeologijos in-te Maskvoje ir Leningrado Ermitaže.

Pastaruoju metu M. Gimbutienė kas vasarą dalyvauja archeologiniuose neolitinių paminklų kasinėjimuose Makedonijoje (Jugoslavija), kur jos vadovaujami Kalifornijos un-to studentai atlieka praktiką. Apie šiuos kasinėjimus ir apie pastarojo meto akmens amžiaus tyrinėjimų Europoje ir Amerikoje kryptis M. Gimbutienė perskaitė pranešimą Istorijos in-to archeologams.

R. Rimantienė

✱

1970.X.19—31 d. kaip Lietuvos TSR MA svečias Vilniuje lankėsi Lenkijos MA Istorijos in-to moksl. sekr. P. Losovskis. Karo metais P. Losovskis gyveno Lietuvoje, Kėdainių rajone. Jis gerai pramoko kalbėti ir skaityti lietuviškai. Todėl ne atsitiktinai po karo Varšuvoje savo studijoms jis pasirinko Lietuvos istoriją. P. Losovskis domisi lietuvių—lenkų santykiais 1918—1939 m. 1966 m. Varšuvoje išėjo jo monografija apie lenkų ir lietuvių santykius 1918—1920 m. Šiuo metu jis baigia naują studiją apie lenkų ir lietuvių santykius 1920—1939 m. Viešėjimo metu P. Losovskis susipažino su buržuazinės Lietuvos spauda, to meto veikėjų archyvais, rinko medžiagą. P. Losovskis lankėsi MA Istorijos in-te, kalbėjosi su jo vadovais Lietuvos istorijos tyrinėjimų Lenkijos Liaudies Respublikoje klausimais.

M. Jučas

✱

1970.XI.2—4 d. MA Istorijos in-to etnografų svečiu buvo TSRS MA N. N. Miklucho-Maklajaus Etnografijos in-to moksl. bendr. ist. m. k. N. Šligina. Su Lietuvos etnografais ji tarėsi Pabaltijo etnografinio atlaso temos „Gyvenvietės ir pastatai“ kartografinių žemėlapių bei tipologinių lentelių parengimo ir visasąjunginio mokslinių straipsnių rinkinio „Pabaltijo gyvenvietės“ parengimo spaudai klausimais.

I. Butkevičius

✱

1970.XI.12—13 d. Poznanėje įvykusioje Lenkijos MA Lenkijos—Tarybų Sąjungos santykių komisijos ir Poznanės A. Mickevičiaus un-to TSRS istorijos katedros suorganizuotoje mokslinėje sesijoje lenkų ir rusų revoliuciniams ryšiams XIX a. nagrinėti MA Istorijos

in-to v. m. b. ist. m. k. A. Tyla perskaitė pranešimą „Mikalojaus Akelaičio ryšiai su lenkų politiniais ir kultūriniais veikėjais“, kuriame analizavo XIX a. II pusės lietuvių inteligentijos atstovo ryšius su I. J. Kraševskiu, O. Kolbergu, A. Zavadzkiu, M. Balinskiu, A. H. Kirkoru ir V. Korotinskiu, o v. m. b. ist. m. dr. V. Merkys perskaitė pranešimą „Narodnikai ir „Proletariatas“ Lietuvoje XIX a. 80 metais“. XIX a. Lietuvos visuomeninis gyvenimas buvo plačiau paliestas Lopusiškio pranešime apie S. Konarskio veiklą.

A. Tyla



1970.XI.30—XII.6 d. Lenkijos LR Karo istorijos in-to pakviestas Varšuvoje viešėjo Partijos istorijos in-to prie LKP CK v. m. b. ist. m. k. doc. P. Štaras. Jis susitiko su Karo istorijos in-to moksliniais bendradarbiais pulkininkais prof. dr. T. Jendruščaku, dr. N. Michta, dr. Kozlovskiu, dr. M. Juchnevičiumi, magistru M. Stysiaku ir kitais. Institute P. Štaras skaitė paskaitą apie lenkus, kovojusius drauge su Tarybų Lietuvos patriotais prieš fašistinius okupantus Didžiojo Tėvynės karo metais, tarėsi, kaip geriau bendradarbiauti, kaupiant ir apibendrinant medžiagą apie kovų ugnyje grūdintą ginklo draugystę. Lenkijos MA Istorijos in-te P. Štaras jo darbuotojus supažindino su Lietuvos istorikų darbais apie padėtį hitlerininkų okupuotoje Tarybų Lietuvoje ir antihitlerinį pasipriešinimo judėjimą 1941—1944 m. Be to, P. Štaras susitiko su žurnalų „Wojskowy przegląd historyczny“ ir „Za wolność i lud“ redakcijų atstovais, kalbėjosi su jais Didžiojo Tėvynės karo istorijos klausimais, pasikeitė nuomonėmis apie Lenkijos ir Lietuvos karo istorikų bendradarbiavimo plėtimo galimybes. P. Štaras taip pat buvo susitikęs su revoliucinio ir partizaninio judėjimo Lietuvoje veteranais, dabar gyvenančiais Varšuvoje (prof. S. Okenckiu, V. Senkevičiumi ir kitais).

M. Tamošiūnas

Ekspedicijos

ARCHEOLOGINIAI KASINĖJIMAI RESPUBLIKOJE 1970 m.

1970 m. respublikos archeologinius paminklus tyrinėjo Istorijos institutas, VVU Istorijos fakultetas, VVPI Istorijos fakultetas, Lietuvos TSR Kultūros ministerijos Mokslinė-metodinė paminklų apsaugos taryba, Lietuvos TSR Istorijos-etnografijos muziejus, Kauno valst. istorijos muziejus, Trakų istorijos muziejus, Alytaus ir Rokiškio kraštotyros muziejai. Šios įstaigos kasinėjo 22 archeologinius paminklus (2 akmens amžiaus stovyklas, 4 pilialkalnius, 8 pilkapynus, 7 senkapius ir 1 apeiginę vietą). Be to, Istorijos in-tas ir Kultūros ministerijos įstaigos žvalgė kai kuriuos Molėtų, Širvintų, Ukmergės ir Utenos rajonų archeologinius paminklus.

Zemiau pateikiami duomenys apie kasinėtus paminklus, kasinėjimų apimtį bei rezultatus, o taip pat apie žvalgomąsias ekspedicijas.

1. *Šventoji* (Kretingos raj.). Istorijos in-tas čia tęsė akmens amžiaus stovyklų kasinėjimus, pradėtus 1966 m. Buvo tiriama stovykla Nr. 23, atidengtas 1088 m² plotas, 60—80 cm gylyje rastas 10—15 cm storio kultūrinis sluoksnis. Radinius sudarė smaliadugnių ir plokščiadugnių puodų šukės, gintaro žaliavos gabalai, nuoskalos, nebaigti gaminti ir suskaldyti gintariniai kabučiai ir karoliai, tinklų plūdės ir pasvarai, irklai, kaulinės ylos ir kiti dirbiniai.

Tyrinėjimams talkininkavo Lietuvos TSR Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugija. Darbams vadovavo ist. m. k. R. Rimantienė. Stovyklos Nr. 23 kasinėjimus numatoma tęsti 1971 m.

Be to, liepos mėn. buvo kasinėta stovykla Nr. 28, kurioje 1966 m. buvo iškastas bandomasis perkasas. 1970 m. čia ištirtas 141 m² plotas. Rastas blogai išsilaikęs apie 10 cm storio kultūrinis sluoksnis, priklausantis III tūkstantm. pr. m. e. II pusei. Rasta puodų šukių, gintarinių kabučių, karolių, sagučių ir jų fragmentelių, nebaigtų gaminti gintaro dirbinių ir žaliavos, taip pat titnago dirbinių, skelčių, gyvulių kaulų.

Kasinėjimams vadovavo Istorijos in-to j. m. b. O. Bogušienė.

2. *Brodeliškės* (Vilniaus raj.). Apie 3 km į vakarus nuo Dūkštų miestelio, kairiajame Dūkštos krante yra upelio smarkiai plaunamas piliakalnis. Mokslinės-metodinės paminklų apsaugos tarybos ir VVU ekspedicija ištyrė 3–5 m pločio ir 20 m ilgio plotą aikštelės šiaurės rytų pakraštyje. Aptiktas iki 1 m storio kultūrinis sluoksnis, priklausantis laikotarpiui nuo I tūkstantm. pr. m. e. pab. iki XIII–XIV amžių. Rasta brūkšniuotosios, grublėtos ir žiestinės keramikos, atskirų žalvarinių papuošalų ir kitų radinių.

Kasinėjimams vadovavo Mokslinės-metodinės paminklų apsaugos tarybos Archeologų grupės vadovas V. Daugudis.

3. *Sudargas* (Šakių raj.). Istorijos in-tas tyrinėjo į šiaurės rytus nuo miestelio, Grinaičių kaimo laukuose esantį piliakalnį, kuris suardytas čia buvusių žydų kapinių ir karo meto apkasų. Aikštelėje ištirti 2 perkasai bendros 42 m² apimties, bet kultūrinio sluoksnio nerasta. Padarytas pylimo rytinio galo piūvis, išaiškinti 2 statybos periodai, o aikštelėje prie pylimo rastas kultūrinis suoksnis. Manoma, kad piliakalnis naudotas dar I tūkstantmetyje pr. m. e. ir m. e. II tūkstantm. pradžioje.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. dr. R. Kulikauskienė.

Kitus 2 piliakalnius (kurių vienas yra Grinaičių, o kitas Burgaičių kaimo laukuose prie Nemuno) tyrinėjo VVU Istorijos fakulteto ekspedicija, vadovaujama doc. P. Kulikausko.

4. *Aleknonyš—Radastos* (Alytaus raj.). Alytaus kraštotyros muziejus kasinėjo žvyruotųjų suardytos senos gyvenvietės ir kapinyno liekanas. Rasta keramikos brūkšniuotu ir grublėtu paviršiumi, o taip pat aptikti 2 apardyti kapai. Mirusieji laidoti nedeginti. Prie griaučių buvo akmenų. Rasti žalvariniai papuošalai (šaukštinės antkaklės, segė lenkta kojele ir kt.) leidžia kapus datuoti IV a.

Kasinėjimams vadovavo muziejaus direktorius H. Lizdenis.

5. *Barklainiai* (Pasvalio raj.). VVPI Istorijos fakulteto ekspedicija ištyrė 1 pilkapį šalia senųjų kaimo kapinaičių esančioje kolūkiečio V. Straževičiaus sodyboje. Pilkapis apardytas ankstyvesnių kasinėjimų. Rasti 8 iš dalies apardyti III–V amžių kapai. Mirusieji laidoti nedeginti pilkapio sampile ir pagrinde. Be to, rasti dar 2 vėliau, greičiausiai XVII–XVIII amžiais, į pilkapį įkasti kapai.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. M. Michelbertas.

6. *Daujėnai* (Pasvalio raj.). VVPI Istorijos fakultetas ištyrė 5 pilkapius, išlikusius ariamame lauke į pietryčius nuo miestelio kapinių. Pilkapiai smarkiai apardyti ariant lauką ir mėgėjiškų kasinėjimų. Akmenų vainikai išlikę tik kai kur. Sampiluose taip pat rasta akmenų. Mirusieji laidoti pilkapio sampile ir pagrinde nedeginti, dalis kapų apardyti, o pilkapiuose Nr. 2 ir Nr. 5 jau nerasta pilniau išlikusių kapų. Pilkapyje Nr. 1 rastas dar 1 kapas, pilkapyje Nr. 3 — 16 kapų ir pilkapyje Nr. 4 — 4 kapai. Rasti darbo įrankiai, ginklai ir papuošalai rodo, kad mirusieji laidoti III–VI amžiais.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. M. Michelbertas.

7. *Norkūnai* (Rokiškio raj.). Rokiškio kraštotyros muziejus tęsė suardytą pilkapyno tyrinėjimus. Kasinėti 2 pilkapiai, kurie pasirodė visai suardyti ankstyvesnių kasinėjimų. Akmenų vainikai neišlikę, kapų nerasta. Tik grupės šiauriniame pakraštyje buvusiame pilkapyje Nr. 17 rastas vienas žmogaus griaučių kaulas ir keletas pavienių V–VI amžių dirbinių.

Kasinėjimams vadovavo muziejaus v. m. b. S. Juodelis.

8. *Nemaltonys* (Kaišiadorių raj.). Istorijos-etnografijos muziejus ištyrė čia išlikusius 5 ariant apardytus įvairaus dydžio pilkapius, kurie išsimėtę gana dideliame plote. Pilkapiai turėję stambių akmenų vainikus, iki 1 m aukščio sampilus, supiltus iš žvyro, molio ir akmenų. Vieno pilkapio sampile aptikta apardytų žmogaus griaučių dalis, o kitame, duobėje po sampilu — sunykusių griaučių žymės ir labai negausios įkapės. Trečiame pilkapyje surastas apardytas sudeginto mirusiojo kapas. Likusiuose dviejuose pilkapiuose kapų jau nerasta. Pagal laidoseną pilkapius tektų datuoti V–VI amžiais.

Greta, kalvoje, vadinamoje Kunigo kalnu, aptikti gyvenvietės pėdsakai. Iškastas bandomasis perkasas. Rasta lipdytinės keramikos grublėtu paviršiumi, geležies šlako.

Kasinėjimams vadovavo v. m. b. E. Butėnienė.

9. *Baubony—Musteniai* (Trakų raj.). Trakų istorijos muziejus kasinėjo ariant suardyto pilkapyne likučius. Iširtas 1 pilkapis, kurio sampilas buvo beveik ištais nuartas. Išlikusios akmenų vainiko žymės, o pagrindo viduryje, nedidelėje duobėje aptikti sunykę vyro griaučiai. Rastos įkapės leidžia pilkapį datuoti V—VI amžiais.

Kasinėjimams vadovavo muziejaus darbuotoja D. Andrašiūnaitė.

10. *Taurapolis* (Utenos raj.). Istorijos in-tas kasinėjo kaimo pietryčių pakraštyje esantį suardytą pilkapyną. Iširti pilkapyne šiaurės vakarų pakraštyje ant atskiros kalvos buvusių 8 pilkapių likučiai ir 1 pilkapis likusioje pilkapyne dalyje. Pilkapiai turėję stambių akmenų vainikus, mirusieji laidoti pagrindo centre iškastoje duobėje nedeginti. 4 pilkapiuose kapai buvo visai sunaikinti, rasti tik atskiri žmonių kaulai. 2 pilkapiuose rasti kasinėtojų apardyti kapai ir 3 pilkapiai su pilnai išlikusiais kapais, visuose juose palaidoti vyrai su ginklais. 4 duobėse vyrų griaučiai gulėjo kartu su šalia paguldytu žirgu. 1 vyro kapas išsiskyrė gausesnėmis įkapėmis, kurių tarpe yra importinis V a. kalavijav ir kiti dirbiniai. Kapai datuoti V a.—VI a. pradžia.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. A. Tautavičius.

11. *Degsnė—Labatiškės* (Molėtų raj.). Istorijos in-tas ir Istorijos-etnografijos muziejus kasinėjo didesnio apardyto pilkapyne likučius. Išlikę apie 70 pilkapių, kurie sudarė 3 nevienodo dydžio grupes. Iširta 18 pilkapių (po 6 kiekvienoje grupėje). 6 iširti pilkapiai buvo jau tiek sunaikinti, kad kapų juose nerasta. Seniausi kapai aptikti vidurinėje grupėje. Čia 4 pilkapiai turėję akmenų vainikus, o pagrindo centre iškastoje duobėje palaidotas mirusysis su negausiomis IV—V amžių įkapėmis. Rytinėje grupėje dalis pilkapių turėjo dar akmenų vainikų žymes. Mirusieji laidoti sudeginti m. e. I tūkstantm. II pusėje. Kapai pilkapių sampile, įkapės negausios. Vakarinėje grupėje 3 pilkapių pagrinde iškastoje nedidelėje duobutėje rasti arklio griaučiai be jokių aprangos daiktų ar tik su geležiniais žąslais. 1 pilkapio pagrinde aptikti išbarstyti sudeginto arklio kaulų ir aprangos likučiai. Šios grupės pilkapiai datuoti m. e. II tūkstantm. pr.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. A. Tautavičius.

12. *Kejėnai* (Raseinių raj.). Kauno valst. istorijos muziejus tyrinėjo pietiniame kaimo laukų pakraštyje, kairiajame Šventupio krante esantį pilkapyną ir į šiaurę nuo jo esantį senkapį. Iš 17 čia esančių pilkapių iširti 2. Vainikų akmenys jau nurinkti. Pagrindo centre negilioje duobėje rasti žmogaus griaučiai. Prie vieno išlikęs III—IV amžiams būdingas įmominis ietigalis.

Plokštiniame kapinyne atidengtas 250 m² plotas. Rasti 3 sudegintų mirusiųjų kapai su atskirais metaliniais dirbiniais ir po jais 3 žirgų griaučiai, o taip pat kitų 3 žirgų apardyti kapai su įvairiais aprangos daiktais. Be to, rasta 72 žmonių griaučiai karstuose ir be jų, kurie priskiriami XIV a. pab.—XVII a. Daugumas jų priklauso XVII a. Ankstyvesniuose kapuose rasta monetų, ginklų, papuošalų ir kitų įkapių. Be to, surinkta apie 400 XI—XVI amžių dirbinių ar jų fragmentų iš suardytų kapų.

Kasinėjimams vadovavo muziejaus Archeologijos skyriaus vedėjas J. Antanavičius.

13. *Sariai* (Švenčionių raj.). Istorijos in-tas ištyrė apardyta senkapį. Atidengta 496 m² plotas, rasti 64 kapai. Mirusieji laidoti nedeginti, karstuose. Įkapės sudarė moliniai puodai, kirviai, skiltuvai, ietigaliai, sagtys, žiedai ir kiti papuošalai bei keliuose kapuose rastos XV a. pab.—XVI a. pr. monetos.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. O. Kuncienė.

14. *Piktagalis* (Anykščių raj.). Istorijos in-tas tyrinėjo apardyta senkapį, buvusį kairiajame Pienos upelio krante. Iširtas 176 m² plotas. Aptikti 2 sudegintų ir 42 nedegintų mirusiųjų kapai bei 1 žirgo griaučiai. Sudegintų mirusiųjų kapai ir žirgo palaidojimas priskirti XIV a., o likusieji kapai — XV—XVII amžiams.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. V. Urbanavičius.

15. *Skrebinai* (Jonavos raj.). Istorijos in-tas kasinėjo 2 senkapius.

Pirmame iširtas 490 m² plotas ir rasti 153 žmonių ir 1 arklio griaučiai. Mirusiuosius laidojant, suardyta ankstyvesnių sudegintų mirusiųjų kapai. Dalis XIV—XV amžių kapų taip pat apardyti, XVII a. kasant duobes mirusiesiems. Iširtoji senkapio dalis datuojama XIV—XVII amžiais.

Skrebinų piliakalniui, arba Liepkalniui, vadinamoje kalvoje atidengtas 16 m² plotas ir rasti 6 žmonių griaučiai, kurių 5 buvo be įkapių, o viename rasta XVI—XVII amžiams būdingų dirbinių. Kultūrinio sluoksnio pėdsakų nerasta.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. V. Urbanavičius.

16. *Bajorai* (Rokiškio raj.). Rokiškio kraštotyros muziejus tyrinėjo žvyrą kasant suardyto senkapio likučius. Siaur rytiniame ir pietiniame žvyruobės pakraščiuose iskasti 2 perkasai 24 m² ploto. Kapų nerasta.

Kasinėjimams vadovavo muziejaus v. m. b. S. Juodelis.

17. *Naujokai—Šilalė* (Skuodo raj.). Į pietus nuo Mosėdžio, tarp pelkių esančioje kalvelėje buvo 2 akmenys su iškaltais dubenimis. Vieną jų melioratoriams nukėlus, pastebėti degėsiai ir puodų šukės. Vietą išžvalgė Kretingos kraštotyrininkas inžinierius I. Jablonskis ir ist. m. k. R. Rimantienė. Vėliau abiejų akmenų aplinką ištyrė Istorijos in-to kartu su Istorijos-etnografijos muziejumi organizuota ekspedicija. Šalia mažesnio akmens su dubeniu jokių kultūrinio sluoksnio pėdsakų nerasta. Prie didesniojo akmens iš pietų pusės rasta 1,5 m skersmens ir 70 cm gylio duobutė, apjuosta akmenų vainiku. Šiame židinyje rasta degėsių ir XVI—XVIII amžiaus būdingų puodų šukių.

Kasinėjimams vadovavo ist. m. k. V. Urbanavičius.

Be to, birželio ir rugsėjo—spalio mėn. Istorijos in-tas kartu su Kultūros ministerijos įstaigomis ir Istorijos-etnografijos muziejumi organizavo *žvalgomąją ekspediciją* į Molėtų, Širvintų, Ukmergės ir Utenos rajonus. Kartu buvo renkami duomenys ir apie Rokiškio raj. pietinio pakraščio bei Anykščių raj. pietryčių pakraščio paminklus. Patikrinta 111 piliakalnių, 60 pilkapynų, 98 akmenų ir kitų paminklų būklė ir surinkti duomenys apie juos.

Gausiausia archeologinių paminklų iš minėtųjų rajonų yra Utenos rajone. Jame rasta 51 piliakalnis, 23 pilkapių grupės, 41 akmuo su dubeniu (kai gretimuose rajonuose tik po 1—2 tokius akmenis), keletas akmenų su pėdomis ir kitais ženklais.

Piliakalnių paviršiuje ir šalia jų esančiose gyvenvietėse surinkta keramika leido išaiškinti dar keliolika brūkšniuotosios keramikos radimo vietų. Pasipildė duomenų ne tik apie daugelį iki šiol archeologų nelankyty piliakalnių, bet taip pat patikslinti duomenys ir apie kai kurias archeologinėje literatūroje plačiai žinomus piliakalnius. Daugumas pilkapynų yra smarkiai apardyti ūkinių darbų metu ir lobių ieškotojų. Rasta pilkapių grupių, kuriose iš 60—70 pilkapių nėra nė vieno sveiko (Gudeliai, Miškiškiai, Molėtų raj.). Konstatuota, kad dalis pilkapių kasinėta dar šią vasarą nežinomų asmenų (Miškiškiai, Molėtų raj., Stasiūnai, Utenos raj., Dukstynos, Ukmergės raj.).

Iš 98 aplankyty akmenų su ženklais beveik pusėje (44) iškalti dubenys. Beveik visi jie (41) išlikę Utenos raj. kaimuose. Apžiūrėta keletas akmenų su iškaltais kryžiais, herbais, kuriuos tenka laikyti buvusių laukų ribų ženklais.

Domėtasi mokyklų ir kraštotyrininkų archeologiniais rinkiniais. Minėtųjų rajonų mokyklose ir pas privačius asmenis suregistruota dar apie 100 akmeninių kirvių, kurių daugumas jau netekę savo metrikų. Vėlesnių laikotarpių radinių iš žvalgytos teritorijos labai maža.

A. Tautavičius

ISTORIJOS INSTITUTO ETNOGRAFINĖS EKSPEDICIJOS 1970 m.

1970 m. Lietuvos TSR MA Istorijos in-to etnografai tyrė 2 problemas.

I problema — „Lietuvių materialinės ir dvasinės kultūros istorija“. Sukaupti lietuvių materialinės ir dvasinės kultūros palikimo tyrimų duomenys panaudojami regioniniam Pabaltijo istoriniam-etnografiniam atlasui sudaryti.

Papildomai medžiagai etnografiniam atlasui rinkti buvo surengtos 4 ekspedicijos į Prienų, Alytaus, Lazdijų, Jurbarko, Šilalės, Tauragės, Klaipėdos, Raseinių, Kėdainių, Radviliškio, Pakruojo, Švenčionių, Ignalinos, Utenos, Kauno, Vilniaus rajonus.

Ekspedicijų dalyviai rinko atlasui medžiagą apie žemdirbystę (V. Milius, J. Mardosa), vandens ir vėjo malūnus (V. Milius), linų ūkį ir papročius (A. Vyšniauskaitė), gyvenvietes, sodybas, trobesius (I. Butkevičius), traukiamąją jėgą, gyvulininkystę, tvartus (R. Merkienė), moterų drabužius (M. Mastonytė), vyrų drabužius (V. Kulikauskienė), transporto prie-

mones (J. Laniauskaitė), puodininkystę (J. Kudirka). Medžiaga pastaruoju klausimu bus panaudota rengiamai knygai apie Lietuvos puodžius.

Ekspedicijoms vadovavo: I. Butkevičius ir R. Merkienė. Ekspedicijos kaime dirbo nuo birželio 1 iki rugsėjo 10 d. ir nuo spalio 20 iki spalio 30 d. Temų vykdytojams įvairiais laikotarpiais talkininkavo 9 architektai, 6 dailininkai graikiai, 1 dailininkas tekstilininkas.

Ekspedicijų metu buvo ištirta apie 200 kaimų, surinkta daug aprašomosios, grafinės ir fotomedžiagos.

Zemdirbystės įrankių tyrinėtojai išaiškino daug suvalkiečių ir Suvalkijos dzūkų įrankių. Nustatė, kad tyrinėtuose Suvalkijos rajonuose dar XIX a. viduryje žemė buvo ariama medinėmis žagrėmis su geležiniais noragais. Suvalkijoje akėjo medinėmis akėčiomis su geležiniais akėčvirbaliais, o Suvalkijos dzukuose (Lazdijų raj.) — medinėmis akėčiomis su mediniais akėčvirbaliais. Pastebėtas ir tas skirtumas, jog Suvalkijoje buvo įprasta, dirvas apsejus, lyginti jas volu, kai tuo tarpu Suvalkijos dzukuose volų nenaudojo, nes jų žemės buvo lengvos. Tyrimų duomenys rodo, kad dar XIX a. pab.—XX a. pr. Pietryčių Suvalkijoje — apie Veisiejus, Leipalingį rugiai ir vasarojus dar buvo piauunami piautuvais, kitoje Suvalkijos dalyje — dalgiais. XX a. dalgiai išplito visoje Suvalkijoje. Buvusiame Veisiejų rajone buvo naudojami aukštaitiškojo tipo dalgiai, kitoje Suvalkijos dalyje — šunkojai. Suvalkijoje žymiai anksčiau nei kituose Lietuvos regionuose paplito maniežai, arpas. Nustatyta, kad Suvalkijoje dviejų tipų grėbliai paplitę irgi tam tikrose teritorijose. Suvalkijos dzukuose išplitęs grėblis, kurio kotas prie galvos perskeltas į 2 dalis ir perkistas į galvoje padarytas skylutes. Kitoje Suvalkijos dalyje išplitę grėbliai su kotu, kuris įstatytas į galvos skylę ir sutvirtintas 1 arba 2 lankeliais.

Surinktoji medžiaga apie žemės dirbimo, sėjos bei kūlimo įrankius smarkiai papildė šių įrankių tipų paplitimo žemėlapi bei labiau išryškina žemdirbystės įrankių tipų tarp suvalkiečių ir Suvalkijos dzūkų ribas.

Linų apdirbimo tyrinėjimai buvo vykdomi Panevėžio, Rokiškio, Biržų, Kupiškio rajonuose. Buvo tiksliau nustatyta rąstelių ir lentelių mintuvų paplitimo teritorija ir laikas. Išryškėjo, kad senesnės konstrukcijos yra Šiaurės ir Vidurio Lietuvos šiaurinėje dalyje XIX a. paplitusieji rąsteliniai (išskobti viename rąstigalyje) rankiniai mintuvai 2 ar 4 kojomis. Bekojai lenteliniai mintuvai yra XX a. II ketvirčio išradimas tose vietose, kur jau XIX a. pab. linai buvo minami mašinomis, o rankiniai mintuvai buvo naudojami linų „praboms“ prasiminti.

Biržų, Kupiškio rajonuose tyrinėtojų apklaustieji 70 m. amžiaus informatoriai tvirtina rankiniais mintuvais linų net vaikystėje nebemynę. Linai tyrinėtuose rajonuose buvo apdirbami mirkymo būdu. Nustatyta, kad Kupiškio rajone ištaisai išplitusios peilio formos vienašmenės bruktuvės.

Valstiečių drabužių tyrinėtojai, vadovaudamiesi atlasui keliamais uždaviniais, siekė: 1) nustatyti tradicinių drabužių išnykimo tyrinėtoje teritorijoje laiką, 2) išaiškinti atskirų drabužių komplekso dalių tipus pagal medžiagą, ornamentą ir sukirpimą, 3) fiksuoti tradicinius elementus šių dienų drabužiuose.

Surinktieji duomenys rodo, kad Suvalkijoje tradiciniai drabužiai dar vyravo XIX a. VII—VIII dešimtmečiais. XIX a. pab. pereinama prie bendraeuropinės mados, tačiau tradiciniai elementai dar užfiksuoti ir XX a. pirmųjų dešimtmečių vyresnės kartos moterų aprangoje. Ilgiausiai, iki XX a. III dešimtmečio, išsilaikė tradicinės prijuostės, iš dalies — sijonai. Pirmiausia atsisakyta liemenių kaip viršutinių drabužių, nors kasdienėje aprangoje jos dėvėtos dar ir pačioje XX a. pradžioje. Tyrinėtojai nustatė, kad Suvalkijos pietinėje dalyje XIX a. II pusėje vyravo 2 tradicinių drabužių kompleksai — kapsiškas ir dzūkiškasis. Jie skyrėsi eile požymių: sijonų ir prijuosčių raštais, liemenių sukirpimu bei spalviniais drabužių audinių deriniais, iš dalies — apavu.

Tyrinėtojai pastebėjo, kad XX a. pirmaisiais dešimtmečiais šių vietovių valstiečių drabužiai, kaip ir visoje Lietuvoje, kito. Aprangos siluetas artėjo prie bendraeuropinės mados: buvo pereinama prie suknelių, palaidinių, paltų, fabrikinio izeiginio apavo (kasdien tebenešiota medpadžiai).

Regioninė specifika šio laikotarpio valstiečių aprangoje nyko. Tačiau iki pat II pasaulinio karo medžiaga drabužiams, ypač kasdieniams, buvo audžiama namuose, bet sukirpimu buvo taikoma į miesto madas. Ir šiuolaikinėje kaimo gyventojų aprangoje esama tradicinių elementų: tai — gintaro papuošalai, mezginiai, spalviniai drabužių deriniai.

Vyrų drabužiai tirti dar Kėdainių, Jurbarko, Tauragės, Šilalės, Klaipėdos, Pakruojo, Švenčionių rajonuose. Nustatyta, kad XIX a. pab.—XX a. pr. vyrų kasdieniniai ir didelė dalis išeiginių drabužių buvo siuvami iš namuose austos medžiagos, fabrikinės medžiagos drabužiai buvo plačiai išplitę Jurbarko, Tauragės, Šilutės, Klaipėdos rajonuose. Tyrimų duomenys rodo, kad XIX a. pab.—XX a. pr. Lietuvoje galutinai išnyko vyrų viršutinis vasarinis drabužis „trinyčiai“. Nešiotas baltos drobinės kelnės tapo apatinėmis. Pakito kai kurių drabužių dalių sukirpimas (pvz., marškinių, kelnų, rudinių). Miesto madų įtaka sustiprėjo ypač šio amžiaus paskutiniais dešimtmečiais.

Gyvenviečių, sodybų ir trobesių tyrinėjimai davė papildomos medžiagos riboms tarp suvalkiečių ir dzūkų liaudies architektūros patikslinti. Išryškėjo, kad Lazdijų raj. ir iš dalies Alytaus raj. pietinėje dalyje vyrauja dzūkiškieji liaudies architektūros bruožai. Vilkaviškio, Kapsuko, Šakių, iš dalies Kauno ir Prienų rajonuose yra susiformavusi suvalkietiška liaudies architektūra. Pažymėtina, kad didžiojoje Suvalkijos dalyje išplitę vienkiamiai. Jos pietvakarių dalyje (Vilkaviškio, dalinai Kapsuko ir Alytaus rajonuose) išplitę linijiniai kaimai, turintys „sukeltą prie daikto“ žemę — vienkiamiškai.

Išplanavimo atžvilgiu sodybos visoje Suvalkijoje vieno pagrindinio tipo. Šio tipo sodyboms būdingas erdvus keturkampis arba kvadratinis kiemas, prie kurio kraštinių sustatyti trobesiai. Gyvenamasis namas paprastai stovi priešais kluoną, tvorele atskirtas nuo ūkinio kiemo ir kitų trobesių. Kituose kiemo pakraščiuose klėtis stovi priešais tvartą. Sodas dažniausiai susisiekia su gyvenamuoju namu ir klėtimi.

Tyrimų duomenys rodo, kad Šakių, Vilkaviškio, Kapsuko, iš dalies Alytaus, Prienų ir Kauno rajonuose vyrauja suvalkietiško tipo gyvenamasis namas, vadinamas stuba ar pirkia. Lazdijų rajone (nuo Lazdijų į rytus iki Nemuno ir į šiaurę iki Dusios, Metelių, Obelijos ežerų) yra išplitusios aukštaitiško tipo pirkios, kai kur čia vadinamos trobomis.

Suvalkiečių tradicijoms namams-stuboms būdingos šios patalpos: viename gale stuba (pirkia), centre — priemenė ir virtuvė, kitame gale — stubelė, seklyčia. Pažymėtina, kad šiaurinėje Suvalkijos dalyje XIX a. kai kurios stubos turėjo ir kaminus. Centrinėje Suvalkijoje kaminas baigiasi ant lubų. Stubų išorinei architektūrai būdinga aukštos sienos, ilgas, platus korpusas. Stogai jau XIX a. daugiausia buvę šiaudiniai dvišlaičiai, rečiau — keturšlaičiai. XIX a. pab.—XX a. pr. Suvalkijoje paplito čerpių stogai.

Tyrinėtojai Suvalkijoje nustatė 2 klėčių tipus. Pietinėje jos dalyje (Lazdijų ir Alytaus raj. pietuose) paplitusios vienos patalpos dzūkiškos klėtys. Likusioje Suvalkijoje vyrauja dviejų, o kartais ir daugiau, patalpų suvalkietiško tipo klėtys. Šios klėtys pasižymi tuo, kad grūdai laikomi ant aukšto įtaisytuose aruoduose. Klėčių stogai dvišlaičiai, šiaudų, čerpių ar skiedrų. Nuo XIX a. vidurio šiaurės vakaru Suvalkijoje išplito klėtys su artikais.

Nustatyta, kad Užnemunės kluonai buvo be jaujų. XIX a. pab.—XX a. pr. suvalkiečių kluonai dažnai turėjo priestatą, vadinamą mašinbūde, šopa, maniežine. Kluonas dažniausiai buvo iš 5 dalių: 2 grendymų, 3 šalinių. Kartais prie kluono buvo dar 1 patalpa — peludė. XX a. IV dešimtmetyje Suvalkijoje išplito daržinės tipo kluonai su aukštomis ir plačiomis durimis. Tvartai Užnemunėje buvę mediniai ir moliniai. Jų išplanavimas labai įvairus. XIX a. pab. paplito tvartai su artikais.

Papildoma medžiaga apie tvartus buvo renkama Vakarų, Vidurio ir Rytų Lietuvoje. Buvo patikslinami duomenys apie atskiruose regionuose išplitusias tvartų architektūrinės savybės, stogų konstrukcijas, medžiagas, formas, tvartų patalpų panaudojimą ir kt.

Lygiagrečiai su medžiagos apie tvartus rinkimu buvo renkama medžiaga apie vasaros virtuves (R. Merkienė). Jų gausiai aptikta Šilalės raj. Jos dažniausiai vienos patalpos su šoniniu arba galiniu įėjimu. Prie įėjimo iš dešinės įrengta virykla.

Surinkta gausi medžiaga apie *transporto priemones*: ratus, roges ir jų dalis, pakinktus, pakinkymo savitumus. Užnemunėje, Žemaitijoje ir Aukštaitijoje ypač išryškėjo saviti arklių pakinkymo būdai, ratų, rogių bei jų dalių konstrukcijos savitumai, skirtinga terminologija. Surinkta įdomi medžiaga apie transporto priemonių meistrus Suvalkijoje.

Puodininkestės tyrinėtojai patikslino kai kuriuos puodų gamybos ir jų realizacijos klausimus. Žemaičių puodžių dirbiniai prie skirtingų etninių teritorijų buvo derinami tik forma, o ne ornamentu. Todėl žemaičiai puodžiai savo dirbinių puošybai mažai teskyrė dėmesio. Vidurio ir Šiaurės vakarų Lietuvos puodžiai savo apylinkių rinkai skiriamų dirbinių, o taip pat daugiau reprezentacinio pobūdžio dirbinių ornamentui skyrė daugiau

dėmesio. Aplamai, medžiaga šiais metais apie puodininkystę papildė klausimus, sprendžiamus būsiamajame leidinyje apie puodžius.

Daug ir vertingos medžiagos buvo surinkta apie šeimos ir kalendorinius papročius, papročių teisę, baidyklės Kupiškio apylinkėse. Užrašyta nemaža vaikų ir piemenų žaidimų, išsiskaičiavimo formulių.

II problema — „Lietuvos miestų gyventojų kultūra ir buitįs“. Tyrinėjimus vykdė A. Daniliauskas. Buvo renkama medžiaga apie Kauno m. pramonės darbininkų mitybą ir kitus jų materialinės kultūros reiškinius. Be to, dirbta Kalviuose (Kaišiadorių raj.), rinkta medžiaga apie liaudies popieriaus karpinius.

Surinktoji medžiaga rodo, kad tarybiniu laikotarpiu darbininkų mityba žymiai pagerėjo — užtikrintas normalus mitybos režimas, žymiai išsiplėtė vartojamų produktų asortimentas ir kasdienis meniu. Tyrinėtojai yra tos nuomonės, kad darbininkų valgis visiškai atitinka fiziologinius reikalavimus. XX a. nustojo gyvavusi ankstesnė tradicinė lietuvių liaudies mitybos sistema, tačiau atskiri jos patiekalai, atitinkantieji šiuolaikinių gyvenimo būdą, išliko. Tyrinėtojai nustatė, kad XX a. vyksta įvairių tautybių darbininkų mitybos suvienodėjimas, kurį sąlygoja senųjų tradicinių patiekalų nykimas ir naujų, tarptautinio pobūdžio, patiekalų paplitimas.

Ekspedicijų metu padaryta daug įvairios apimties aprašų, brėžinių, piešinių, fonotonotraukų.

a. Padaryta aprašų šiais klausimais (vienetais): 1) žemdirbystės įrankių, malūnų — 88, 2) linininkystės — 27, 3) gyvenviečių, sodybų, trobesių — 90 (+ 120 anketų), 4) gyvulininkystės ir tvartų — 20 (+ 85 anketos), 5) drabužių — 99, 6) transporto priemonių — 273, 7) puodininkystės — 150, 8) darbininkų buities — 120, 9) liaudies papročių — 27, 10) popieriaus karpinių — 220 anketų, iš viso — 894 (+ 425 anketos).

b. Padaryta brėžinių, piešinių, planų šiais klausimais (vienetų): 1) žemdirbystės įrankių ir malūnų — 177, 2) linininkystės — 23, 3) gyvenviečių, sodybų ir trobesių — 250, 4) gyvulininkystės ir tvartų — 229, 5) drabužių — 110, 6) transporto priemonių — 218, 7) darbininkų buities — 100, iš viso — 1107.

c. Nufotografuota (vienetų): 1) žemdirbystės įrankių ir malūnų — 372, 2) linininkystės — 300, 3) gyvenviečių, sodybų, trobesių — 1225, 4) gyvulininkystės ir tvartų — 350, 5) drabužių — 79, 7) puodininkystės — 600, 8) darbininkų buities — 200, 9) liaudies papročių — 1000, iš viso — 4381.

d. Įgyta 132 karpiniai.

Surinkta medžiaga leidžia tiksliau nustatyti liaudies materialinės kultūros ir buities savitumus įvairiuose Lietuvos etnografiniuose regionuose, padeda: a) detaliau sukartografuoti atlasui rengiamus žemėlapius, b) išryškinti būdinguosius darbininkų materialinės kultūros ir buities bruožus.

I. Butkevičius

RESPUBLIKINĖMIS PREMIJOMIS ĮVERTINTI LIETUVOS ISTORIKŲ DARBAI

Lietuvos TSR Respublikinės mokslo ir technikos premijos paskirtos:

1958 metais *Konstantinui Jablonskiui, Juozui Jurginiui, Pranui Kulikauskui, Juozui Žiugždaui* (vyriausiasis redaktorius ir darbo vadovas) — už darbą „Lietuvos TSR istorija“, I tomas, Nuo seniausių laikų iki 1861 metų (Valst. polit. ir moksl. liter. leidykla, V., 1957, 448 p.).

1969 metais *Povilui Štarui* — už monografiją „Partizaninis judėjimas Lietuvoje Didžiojo Tėvynės karo metais“ („Mintis“, V., 1966, 336 p.).

1969 metais *Juozui Jurginiui, Vytautui Merkiui, Adolfui Tautavičiui* — už monografiją „Vilniaus miesto istorija nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos“ („Mintis“, V., 1968, 400 p.).

LIETUVOS TSR MA ISTORIJOS INSTITUTE GALIMA ĮSIGYTI ŠIUOS INSTITUTO LEIDINIUS:

1. Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais, Dokumentų rinkinys, I d., XVI—XVII amžiai. Sudarė K. Jablonskis, V., 1959, 368 p., kaina — 2,10 rb. Dokumentai skelbiami originalo kalba — lenkų ir rusų.
 2. Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais, Dokumentų rinkinys, II d., XVIII amžius, sudarė R. Jاسas ir J. Orda, V., 1961, 592 p., kaina — 3,37 rb. Dokumentai skelbiami originalo kalba — lenkų ir rusų.
 3. Тяжбы литовских крестьян и жителей местечек с управителями имений, Сборник документов, ч. III, Жалобы крестьян жителей местечек Литвы в 1795—1844 гг., Составители: М. Ючас и Р. Ясас, V., 1968, 512 p., kaina — 1,79 rb. Dokumentai skelbiami originalo kalba — rusų, lenkų, vokiečių.
 4. Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai Lietuvos valstiečiams, Dokumentų rinkinys, Sudarė P. Pakarklis, V., 1960, 668 p., kaina — 4,36 rb.
 5. A. Janulaitis, Mikalojus Akelaitis, Acta historica Lituanica, III, V., 1969, 96 p., kaina — 24 kap. Yra reziumė rusų kalba.
 6. В. Меркис, Развитие промышленности и формирование пролетариата Литвы в XIX в., монографія, V., 1969, 448 p., kaina — 2,15 rb.
 7. Antanas Daniliauskas, Šiaurės rytų Lietuvos pramonės darbininkų materialinė kultūra, монографія, V., 1970, 192 p., kaina — 1,14 rb. Yra plačios reziumė rusų ir anglų kalbomis.
 8. Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 m. (Medžiaga konferencijai, skirtai 1968 ir 1969 m. archeologinių ir etnografinių ekspedicijų rezultatams apsvaistyti. Vilnius, 1970 m. gegužės mėn. 14—15 d.), V., 1970, 156 p., kaina — 40 kap. Yra trumpos anotacijos rusų kalba.
- Kreiptis:* Vilnius, T. Kosciuškos 30, Istorijos institutas, telef. 25879.